

Sygn. akt IV CSK 322/13

POSTANOWIENIE

Dnia 7 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Marta Romańska

w sprawie z wniosku Skarbu Państwa Naczelnika Urzędu Skarbowego w K.

przy uczestnictwie M. B. i M. B.

o wpis hipoteki w księdze wieczystej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 7 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w O.

z dnia 27 lutego 2013 r.,

**oddala skargę i zasądza od wnioskodawcy
na rzecz uczestników 120 (sto dwadzieścia) zł
kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w M. dnia 19 grudnia 2012 r. dokonał na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego wpisu w księdze wieczystej Kw [...], prowadzonej dla nieruchomości stanowiącej własność uczestników postępowania na prawach wspólności ustawowej, hipoteki przymusowej w kwocie 55 420,47 zł z tytułu zaległego podatku od czynności cywilnoprawnych.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w O. - na skutek apelacji uczestników postępowania - uchylił wpis i oddalił wniosek.

Zdaniem Sądu Okręgowego ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową - zgodnie z art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu w administracji - wymaga tytułu wykonawczego wstawionego na oboje małżonków. Z treści dołączonego do wniosku o wpis hipoteki przymusowej tytułu wykonawczego wynika natomiast, że został on wystawiony jedynie przeciwko będącej dłużniczką uczestniczce postępowania.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, wnioskodawca zarzucił naruszenie 109 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r., nr 124, poz. 1661, ze zm.; dalej - „u.k.w.h.”) w związku z art. 34 § 1, art. 34 § 3 pkt 2 w związku z art. 35 § 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r., poz. 749 ze zm.; dalej - „Ord. pod.”) w związku z art. 26 § 1 i § 4, art. 27 § 1 i art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r., poz. 1015; dalej - „u.p.e.a.”) oraz art. 626⁸ § 2 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c. Powołując się na te podstawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kwestia ustanowienia hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego była przedmiotem licznych wypowiedzi w judykaturze. Ostatecznie w orzecznictwie Sądu Najwyższego ukształtował się pogląd,

że administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko dłużnikowi może stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot małżeńskiej wspólności dłużnika i jego małżonka bez zaopatrywania go w klauzulę wykonalności przeciwko dłużnikowi, ale wymagane jest nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika (uchwały z dnia 18 maja 1995 r., III CZP 63/95, OSNC 1995, nr 10, poz. 142, z dnia 29 października 1996 r., III CZP 57/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 24, z dnia 30 maja 2001 r., III CZP 24/01, OSNC 2002, nr 2, poz. 15, z dnia 11 czerwca 2001 r., III CZP 17/01, OSNC 2001, nr 12, poz. 172 i z dnia 20 czerwca 2001 r., III CZP 34/01, OSNC 2002, nr 1, poz. 3).

Przytoczony pogląd zachował aktualność – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 (OSNC 2004, nr 12, poz. 191) - po nowelizacji ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, dokonanej ustawą z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 1368, dalej: „ustawa nowelizująca z 2001 r.”), która weszła w życie z dniem 30 listopada 2001 r. i ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa, dokonanej ustawą z dnia 12 września 2002 r. o zmianie ustawy - Ordynacją podatkową oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 169, poz. 1387; dalej: „ustawa nowelizująca z 2002 r.”), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2003 r. W myśl tej uchwały podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną podatnika i jego małżonka nie może być administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi; podstawę tę może stanowić tytuł wystawiony na oboje małżonków.

Podstawę przytoczonego rozstrzygnięcia stanowią znowelizowane przepisy Ordynacji podatkowej interpretowane z uwzględnieniem dodanego ustawą nowelizującą z 2001 r. przepisu art. 27c. Według przepisów Ordynacji podatkowej, Skarbowi Państwa i jednostce samorządu terytorialnego przysługuje hipoteka przymusowa celem zabezpieczenia m.in. zobowiązań podatkowych podatnika (art. 34 § 1), jej przedmiotem może być m.in. nieruchomość stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka (art. 34 i § 3 pkt 2). Hipoteka przymusowa powstaje - z zastrzeżeniem przewidzianego tam wyjątku - przez

dokonanie wpisu do księgi wieczystej (art. 35 § 1), a podstawą wpisu jest - poza decyzjami wymienionymi w art. 35 § 2 pkt 1 - tytuł wykonawczy lub zarządzenie zabezpieczenia, jeżeli mogą być wystawione na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji bez wydawania decyzji (art. 35 § 2 pkt 2). Przeciwno mogącej wynikać z tych przepisów sugestii, że zawierają one wyczerpującą regulację powstania hipoteki przymusowej zabezpieczającej wykonanie zobowiązań podatkowych przemawia – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w omawianej uchwale - art. 27c u.p.e.a, stanowiący, że jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków. Wprawdzie przepis art. 27c u.p.e.a. dotyczy postępowania egzekucyjnego, jednakże według poglądu wyrażonego w orzecznictwie, zapoczątkowanego orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1953 r., II C 2520/52 (OSN 1954, nr 2, poz. 34) i - mimo zmian stanu prawnego - powtarzanego w późniejszych orzeczeniach (np. w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1995 r., I CR 2/95, nie publ.), postępowanie dotyczące wpisu hipoteki przymusowej w księdze wieczystej powinno być traktowane jak postępowanie egzekucyjne.

Zdaniem Sądu Najwyższego ustanowienie hipoteki przymusowej, które nie jest ani sposobem egzekucji, ani jego skutkiem nie jest wyegzekwowanie roszczenia, lecz zabezpieczenie wykonania zobowiązania, stanowi postępowanie zmierzające do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego i w wypadku, w którym jego skutek może być osiągnięty tylko wtedy, gdy wierzyciel ma taki tytuł prawny, jaki jest wymagany do wszczęcia egzekucji, tj. tytuł wykonawczy (art. 109 ust. 1 u.k.w.h., art. 35 § 2 pkt 2 Ord. pod.), jego podstawę powinien stanowić taki sam tytuł, który może być podstawą egzekucji we wszystkich wypadkach jej prowadzenia. Jeżeli zatem według art. 27c u.p.e.a. do egzekucji z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka potrzebny jest tytuł wykonawczy wystawiony na oboje małżonków, to i do wpisu hipoteki przymusowej, której przedmiotem jest taka nieruchomości, konieczne jest istnienie tytułu wykonawczego wystawionego na oboje małżonków. Odpowiednio dotyczy to wpisu hipoteki przymusowej mającej zabezpieczać należności podatkowe podatnika na nieruchomości stanowiącej przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej

podatnika i jego małżonka (według terminologii użytej w art. 34 § 3 pkt 2 Ord. pod. - na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka).

Wpisanie hipoteki obciążającej nieruchomość stanowiącą przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej - jak wyjaśniono w judykaturze (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05; OSNC 2006, nr 2, poz. 27 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10; Biul. SN 2010, nr 10, poz. 13) – nie pozostaje bez wpływu na prawa małżonka, który nie jest zobowiązanym (podatnikiem). Jak trafnie przypomina się w orzecnictwie hipoteka jest ograniczonym prawem rzeczowym (art. 244 k.c.) i obciąża nieruchomość, a więc prawo własności właściciela (właścicieli) nieruchomości obciążonej; jest ona prawem ustanawianym na rzeczy cudzej. Należy zatem mieć na względzie, że prawo własności podlega ochronie przewidzianej nie tylko w ustawach tzw. zwykłych, ale także w Konstytucji RP (art. 21 i 64) oraz w normach konwencyjnych (art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności). Ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka ogranicza zatem prawo własności tegoż małżonka, mimo że nie jest on podmiotem zobowiązania podatkowego. Należy mu więc zapewnić środki ochrony jego interesów, aby mógł występować w postępowaniu dotyczącym realizacji zobowiązania podatkowego zabezpieczonego wpisaną hipoteką przymusową, podobnie jak zobowiązany (podatnik).

W orzecnictwie Sądu Najwyższego zdecydowanie dominuje stanowisko, że administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka (por. także uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02; OSNC 2003, nr 9, poz. 115, z dnia 18 października 2004 r., III CZP 33/04; OSNC 2005, nr 3, poz. 43 i postanowienie z dnia 15 grudnia 2004 r., II CK 274/04, nie publ.). Odmienne, odosobnione stanowisko, Sąd Najwyższy wyraził w postanowieniu z dnia 11 stycznia 1995 r., III CRN 149/94 (OSNC, nr 5, poz. 84). Zostało ono jednak wydane przed znowelizowaniem przytoczonej wyżej ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji przez dodanie art. 27c.

Również w doktrynie, zwłaszcza prawa publicznego, wyrażano pogląd aprobowujący ustanowienie hipoteki przymusowej na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego wystawionego tylko na zobowiązanego (podatnika). Zapatrywanie to spotkało się jednak z krytyką doktryny cywilistycznej. Na gruncie art. 27c u.p.e.a. stanowisko odmienne od powszechnie przyjmowanego przez Sąd Najwyższy wyrażano w niektórych orzeczeniach sądów administracyjnych (por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 marca 2007 r., III SA/Wa 3849/06, nie publ. i Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Opolu z dnia 29 sierpnia 2008 r., I SA/Op 268/08, nie publ.). Jednakże obserwuje się ewolucję tego orzecznictwa w kierunku poglądu przyjmowanego w judykaturze Sąd Najwyższego. Jednocześnie słusznie podkreśla się wyłączenie małżonka z kręgu zobowiązanych w rozumieniu art. 1a pkt 20 u.p.e.a., gdyż zobowiązanym pozostaje wyłącznie podatnik (por. wyrok NSA w Warszawie z dnia 18 stycznia 2006 r., II FSK 146/05, nie publ. i z WSA w Opolu z dnia 29 sierpnia 2008 r., I SA/Op 266/08, nie publ.).

Zarówno w orzecznictwie Sąd Najwyższego, jak i sądów administracyjnych, aprobowującym dominujące stanowisko co do konieczności wystawienia na podstawie art. 27c u.p.e.a. administracyjnego tytułu wykonawczego na oboje małżonków, podkreśla się, że gdyby oboje małżonkowie mieli status zobowiązanego, to jest oczywiste, że odpowiedzialiby i majątkami odrębnymi, i majątkiem wspólnym, a wówczas art. 27c u.p.e.a. byłby zbędny. Podstawa do wystawienia tytułu wykonawczego stanowiłyby wówczas przepisy ogólne, tj. art. 26 i 29 § 1 Ord. pod. Według tych przepisów podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za podatki, przy czym w wypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność ta obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka. Zwrócić przy tym należy uwagę, że art. 29 Ordynacji podatkowej stanowi regulację materialnoprawną, a egzekucja świadczeń jest unormowana przez przepisy proceduralne, które powinny uwzględniać interes małżonka osoby zobowiązanej. To oznacza, że nie narusza tego przepisu wymaganie wystawienia tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom, jeżeli egzekucja ma być prowadzona z nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego. Przepisy egzekucyjne umożliwiają w rezultacie objęcie

odpowiedzialnością małżonka zobowiązanego, który w rozumieniu prawa materialnego (podatkowego) nie jest zobowiązanym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10).

Mając na względzie powyższy wywód, nie można podzielić zarzutu, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z naruszeniem przytoczonych w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej przepisów prawa. Administracyjny tytuł wykonawczy, który stanowi podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka, powinien być wystawiony na oboje małżonków. Tymczasem dołączony do wniosku skarżącego o ustanowienie hipoteki przymusowej administracyjny tytuł wykonawczy nie spełnia tego wymagania. Został on bowiem wystawiony tylko - jak trafnie stwierdził Sąd odwoławczy - na będąca dłużnikiem podatkowym uczestniczkę postępowania. Tej oceny nie zmienia podanie na karcie piątej tytułu wykonawczego danych identyfikacyjnych małżonka uczestniczki postępowania, albowiem zgodnie z zawartymi w tym tytule zasadami jego wystawienia - co trafnie podniesiono w odpowiedzi na skargę kasacyjną - podanie w taki sposób danych małżonka dłużnika dotyczy wypadku - co nie ma miejsca w sprawie - gdy oboje małżonkowie są zobowiązanymi. Warto dodać, że również w orzecznictwie administracyjnym wyrażono pogląd, że podanie w administracyjnym tytule wykonawczym danych małżonka dłużnika w taki sposób, jak w tytule dołączonym do wniosku skarżącego o ustawienie hipoteki przymusowej nie czyni zadość wymaganiu wystawienia tytułu wykonawczego obejmującego także małżonka dłużnika (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 15 lutego 2010 r., II FSK 141/08, nie publ.). Treść uzasadnienia zaskarżonego postanowienia nie daje też - wbrew zarzutowi skarżącego - podstaw do przyjęcia, że oddalenie wniosku nastąpiło z tego powodu, iż uczestnik postępowania nie jest zobowiązanym w rozumieniu art. 1a pkt 20 u.p.e.a.

Nieuzasadniony jest również zarzut wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 626⁸ § 1 w związku z art. 13 § 2 i art. 391 § k.p.c., polegającym na przekroczeniu kognicji sądu wieczystoksięgowego. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie pozwala podzielić zarzutu, że Sąd zajmował się oceną zasadności zobowiązania będącego źródłem należności objętej tytułem wykonawczym, wynika

z niego natomiast, że Sąd stwierdził - co mieści się w kognicji sądu wieczystoksięgowego - iż tytuł wykonawczy dołączony do wniosku o ustanowienie hipoteki przymusowej nie obejmuje małżonka dłużnika, mimo że wnioskodawca żądał ustanowienia hipoteki na nieruchomości stanowiącej przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji postanowienia (art. 398¹⁴ k.p.c. i art. 520 § 3 w związku z art. 398²¹ i art. 391§ 1 k.p.c.).